

KÖRÖSÉNYI DÁNIEL

**Alister E. McGrath: *Megbökentő értelem*
– *A valóság értelmezéséről, tudományról és hitről,*
ford. Nádasdi Nóra, Budapest, Kálvin Kiadó, 2016, 220 p.**

Alister E. McGrath könyve nem vitairat és nem is természettudományos kalauz. Az oxfordi teológus nem kevesebbre vállalkozott, mint hogy közérthetően tárja fel hit és tudomány kapcsolatát. Ám ennél jóval többről van szó. Mivel McGrath nemcsak teológus, hanem biofizikus is, játszi könnyedséggel fűzi fel gondolatait Ariadne fonalára, s tizenhárom, előadásszerűen szerkesztett fejezetben jut el az ember azon vágyától, hogy összefüggéseket keressen a világban, addig a felismerésig, hogy a keresztyénség a „dolgok értelmezésén” túl magában hordozza „helyzetünk gyökeres megváltozásának” lehetőségét is. Nemcsak a „betegséget” diagnosztizálja, de megmutatja, hol keressük a „gyógymódot”.

McGrath a tudomány és a művészetek jeles képviselőit idézi meg, ütközteti a különböző felfogású véleményeket, kommentárokat fűz hozzájuk, és saját életútjának tapasztalataival kiegészítve fogalmaz meg állításokat. Azért nevezhetjük ezeket állításoknak, mert a brit teológus értékítéletektől mentesen jut el hozzájuk. Neki is megvan a saját felfogása, a hite, amin keresztül a világot szemléli, célja mégsem a rábeszélés, hanem hogy irányt mutasson a világ útvesztőjében oly módon, hogy az ember belássa, miért világítja meg a hit jobban a helyes utat, mint az ateizmus vagy a ráció szikár gondolkodásmódja.

McGrath könyve négy részre tagolódik, igaz e négy rész nem különül el egymástól élesen. Az expozíció távolról, a detektívtörténetek irányából közelít, azt a kérdéskört feszegeti, miért van hatással ránk a detektívregény. Az ember alapvető vágya, hogy az élet nagy rejtélyeit megoldja, s ez a vágy sosem áll meg, egyre nagyobb léptékű összefüggéseket keresünk, hogy összeálljon a kép, és megértsük a világ összefüggéseit. A tudomány, mely pártatlan és az ún. erkölcsi normákat sem ismeri, sokak szerint egyedülként alkalmas erre. Itt indul az ateisták és a hívők vitája, hogy a tudomány egyáltalán meg tud-e válaszolni bármilyen kérdést. McGrath azonban nem a levegőbe beszél, konkrét útmutatást ad, hogyan fejleszük ki saját gondolkodásmódunkat Charles Sanders Peirce abdukciós módszerével, más néven a legjobb magyarázat elvével. Vagyis megfigyeléseink köré szellemi keretet építünk, mely értelmezi a megfigyeléseket. Ha az értelmezési keret csak egy megoldást tesz lehetővé, akkor – legyen bármilyen hihetetlen is – csak az ad magyarázatot. Ez az a keret, amely segít megtalálni a helyünket és az utunkat, és ahol a „nagy összkép” nyomait is fellelhetjük. Ezek a nyomok pedig itt vannak körülöt-

tünk, s ha elgondolkodunk rajtuk, rájöhetünk, hogy önmagukon túlmutathatnak, olyan jelenségeket tárhatnak fel, amelyek addig ismeretlenek voltak. Ezért aztán olyan „munkahipotézisek”, mint Newton elmélete a bolygómozgásokról, idővel megdőlhettek vagy módosulhatnak. A különböző „munkahipotézisek” az emberi meggyőződésből fakadnak. Darwin evolúciós elmélete is saját meggyőződésén alapult, holott munkája korántsem adott tökéletes választ az élővilág kifejlődésére. McGrath szerint az ateizmus egyik nyugtalanító vonása is abból fakad, hogy az ateisták azt képzelik magukról, nekik nincsenek meggyőződések, pedig ez az emberi természet velejárója. Az első rész a valóság megfigyeléséről való fejtegetésekkel zárul. A valóság megértését a jelenségek megfigyelése teszi lehetővé, melyekből megpróbálunk mélyebb összefüggéseket, magyarázatokat kitalálni, ahogy ezt a tudomány is teszi. A tudományfilozófia erre három lehetséges alternatívát kínál: az ok-okozati magyarázatot, melyben ha az ok és okozat közötti kapcsolat nyilvánvaló, akkor ez meg is magyarázza a történetet; a „legjobb magyarázat” elvét, ahol, mint Darwin elméleténél is, a tökéletes bizonyítás nem történhetett meg, de mint legjobb magyarázat közelebb állt az igazsághoz, mint versenytársaié; s harmadiként a magyarázó egyesítést, mely olyan elméleti alapokon nyugszik, ahol régi gondolatokat hozunk egymással összefüggésbe, hogy ezáltal új értelmezési keretet kapjunk, s másik szemszögből is megvilágítsunk egy kérdéskört. Mindhárom megközelítésre szükség van.

A könyv második része tulajdonképpen kitérő, melyben a szerző az új ateizmus mozgalmával foglalkozik és száll vitába, nem tagadva, hogy fiatalon ő maga is ateista nézeteket vallott. Az új ateizmus képviselői egyetértenek abban, hogy mindenki, aki gondolkodik, szükségképpen ateista, s hogy a vallás értelmetlen és gonosz. A tudomány mindenre magyarázatot ad, nincs is szükség vallásra, mely eleve konfliktusban áll a tudománnyal. McGrath főként Richard Dawkins és Daniel Dennett valószínűségelméletét ismerteti, és rávilágít, hogy az új ateizmus képviselői valójában nem fogalmazzak meg bizonyítási tételeket, saját véleményüket pedig tényként állítják, ahogy Dawkins tette génekről írott munkáiban. Az új ateisták azonban nem veszik figyelembe, hogy a tudományos „munkahipotézisek” felállításakor a tudósokat is a „hit” vezérli, amennyiben megkísérik azok bizonyítását. McGrath ismerteti Dawkins rövid életű mém-elméletét is mint az ateizmus tudományos lenyomatának egyik zsákutcáját, mellyel Dawkins az Istenben való hit cáfolhatóságát kívánta erősíteni, s rávilágít arra, hogy a tudomány önmagában semleges, ateista, deista és teista szemüvegen keresztül is szemlélhető, de egyik nézőpontot sem követeli meg. A szerző egy egész fejezetet szentel a keresztyén nézőpontnak. McGrath úgy véli, a keresztyénség jelentősége nem abban áll, hogy kitöltse a tudományos magyarázatok hiányait, hanem hogy olyan alternatív szemléletmódot adjon, mely ellensúlyozza a tudományos módszerek túlzásait, miközben az emberi igazságkeresés részeként értelmezi magát. A keresztyénség tehát olyan szellemi közeget képes alkotni, amely megvilágíthatja a világ rejtőzködő oldalát is, és azt sugallja, hogy megbízhatunk az általa feltárt valóságban.

A harmadik rész a kozmológia mély vizébe és a biológiai fejlődéstörténet sűrűjébe nyújt bepillantást, ahol McGrath felvázolja a tudomány hipotetikus elméleteit teremtésről és az élet nagy „véletlenjeiről”, s elemzi a szív megismerés utáni vágyát. A kozmológiai szempontok összegzésével a szerző megkérdőjelezi, hogy jelen földi létünk pusztán a véletlen műve, ami összecseng a keresztyén felfogással. A biológiai kutatások összesítésénél McGrath úgy véli, a legtöbb kutató álláspontja, szemlélete vagy, ha úgy tetszik, „legjobb magyarázata” alapján közel kerül a keresztyén felfogáshoz, hiszen a véletlenek olyan sorozatának kellett megvalósulnia a Föld létrejöttétől az emberré fejlődésig, ami eleve elképzelhetetlen, hacsak nem tekintünk úgy a véletlenekre, mint „előre nem látható” eseményekre, melyeket csak mi, emberek nem látunk előre.

A negyedik részben a szerző a tudomány realista és hívő felfogását ütközteti, s azt a kritikai közeget tárja fel előttünk, mely nem a tudományos fejlődéssel szemben tesz állításokat, hanem a tudományos eredmények erkölcsi felelősségével kapcsolatos aggályokat taglalja. Innen továbblépve az utolsó fejezetekben visszatérünk a kezdeti kérdésfelvetéshez, az ember megismerési vágyához, de ekkor már többet is tudunk a felsejlő keretről. A keresztyén szemlélet olyan vázat ad gondolkodásunknak, melyben több szemszögből láthatjuk helyzetünket, és felismerhetjük, hogy szellemi értelemben máshová tartozunk, mint testiben. McGrath az élet értelmének kutatásmódszertanát Roy Baumeister négy alapvető kérdésére adott válaszlehetőségekben látja: Ki vagyok én? Fontos vagyok-e? Miért vagyok itt? Képes vagyok-e hatást gyakorolni? Ezeket a kérdéseket a szerző keresztyén szempontból válaszolja meg, melyeket ószövetségi és ókeresztény teológiai példákkal támaszt alá. Így McGrath a keresztyénséget olyan meghatározó útnak gondolja, mely új kereteket ad a világ szemlélésére, s ahol a szemlélődés által felismerhetjük saját helyünket a világban, és azt, hogy honnan várjuk a segítséget.

McGrath gondolatmenete teológiai és természettudományos előképzettség nélkül is jól követhető, pontos munka, és világosan feltárja azt a paradigmaváltást, ami a tudomány és a hit kapcsolatában az utóbbi években végbement: nem kell elválasztani őket egymástól, sőt nem is lehetséges.